

الگوی مشارکت مراکز فکری راهبردی در فرایند سیاست گذاری امنیت ملی جمهوری اسلامی ایران

حمیدرضا ملک محمدی^۱ | سعیده لطفیان^۲ | مجید وحید^۳ | صمد رفعت نژاد^۴

چکیده

این مقاله در پی ارائه الگوی مطلوب مشارکت مراکز فکری راهبردی در فرایند سیاست گذاری امنیت ملی ج.ا. است. ماهیت اصلی پژوهش کیفی و رویکرد آن ترکیبی اکتشافی و روش تحقیق آن موردی زمینه ای است. در بخش کیفی، با صاحب نظران و خبرگان حوزه پژوهش به روش هدفمند کیفی (گلوله برفی) مصاحبه انجام شد. نتایج تحلیل محتوا حاکی از فراوانی ۴۵ درصدی مشکلات شناختی در دو بخش سیاست گذاران امنیت ملی و مراکز فکری است. نتایج تحلیل آماری داده های پژوهش حاصل از پیمایش، ضمن برآزش مناسب الگوی عبارت است از: ساختار پویا و غیر سلسله مراتبی در مراکز فکری باارزش میانگین رتبه ای (۹،۰۶)، درک واقع گرایانه مراکز فکری از ملاحظات عینی و عملی محیط شکل گیری سیاست های امنیتی باارزش میانگین رتبه ای (۸،۵۵) و پیش آهنگی مراکز فکری در شناسایی مسائل امنیتی نوپدید و در حال تکوین و ایجاد دغدغه و جهت دهی به نیازهای سیاست گذاران امنیتی باارزش میانگین رتبه ای (۵) به ترتیب مهمترین شاخص های ساختاری، شناختی و کارکردی الگوی مشارکت مراکز فکری راهبردی در فرایند سیاست گذاری امنیت ملی است.

کلیدواژه ها: مراکز فکری؛ سیاست گذاری امنیت ملی؛ الگوی مشارکت

۱. استاد سیاست گذاری عمومی دانشگاه تهران.

۲. استادعلوم سیاسی دانشگاه تهران.

۳. استادیار سیاست گذاری عمومی دانشگاه تهران.

۴. نویسنده مسئول: دانشجوی دکتری سیاست گذاری عمومی دانشگاه تهران.

مقدمه

در دنیا معاصر، مراکز فکری یک بازیگر مؤثر در تصمیم‌گیری دولت‌ها در سیاست‌گذاری عمومی است؛ ماهیت سیاست‌گذاری و هدف آن که بیشینه‌سازی مطلوبیت است؛ زمینه مساعدی برای ورود به بحث نظری راجع به کارکرد مراکز فکری در روند سیاست‌سازی فراهم نموده است. معادل فارسی مفهوم «تینک تنک»^۱ که در محافل علمی، مورد اجماع باشد و همه از آن استفاده کنند، وجود ندارد به همین دلیل مفاهیم «مراکز فکری»، «اندیشکده»، «اتاق فکر» و... توسط پژوهشگران و محققان استفاده شده است. کارکردهای مراکز فکری شامل مواردی مانند تولید اندیشه و تفکر جدید در حوزه منافع ملی برای مقامات ارشد حکومتی، تأمین نیروی انسانی متخصص در امور دولت و حکومت، تجمیع متخصصان سیاست پژوهی و گردهمایی استراتژیست‌های فکر، برای تشریح سیاست‌ها و برنامه‌های ملی و بین‌المللی، نشست راهبردی و برگزاری سمینارها و کنفرانس‌ها و ارتباط با مقامات دولتی و حکومتی، ارائه مشورت کارشناسی به نهادهای تصمیم‌گیرنده، افزایش توجه افکار عمومی به محصولات مراکز فکری برای زمینه‌سازی و تسهیل گفتگو و ایفای نقش میانجی در تنازع ملی و بین‌المللی می‌شود.

در ایران باوجود فعالیت مراکز فکری متعدد در حوزه سیاست‌گذاری امنیت ملی، استفاده از این مراکز بسیار محدود و به‌صورت موردی بوده و با مشکلات شناختی، ساختاری و کارکردی مواجه است. درحالی‌که سیاست‌گذاری امنیت ملی با چالش‌هایی ازجمله انفعال از بابت تأخیر در تحلیل وضعیت موجود و تشخیص ندادن به‌موقع مسائل در حال تکوین، ضعف در آینده‌پژوهی رفتار بازیگران داخلی و خارجی در محیط امنیتی ج.ا.ا. و ناشناخته ماندن وضعیت‌های احتمالی، مسئله محوری و پشت سر حوادث و رخدادها حرکت کردن، تمرکز صرف بر تهدیدها و ناامنی‌ها و غفلت از فرصت‌ها، نداشتن برآورد کلان و ناتوانی از تحلیل مسائل راهبردی و تولید ایده و محیط‌شناسی امنیتی در سیاست‌گذاری امنیت ملی مواجه است؛ کارکردهای جبرانی مراکز فکری راهبردی، ظرفیت توانمندسازی سیاست‌گذاران امنیت ملی و رفع چالش‌های ذکر شده را دارد. فعال نمودن ظرفیت این مراکز در مسئله یابی، صورت‌بندی مسائل امنیتی شناسایی اثرات وضعی سیاست‌ها در بعد فرصت و تهدید، پیشنهاد سناریوهای متعدد در تدوین سیاست‌ها، ارزیابی

1. Think-tank

سیاست‌های جاری و اجرا پژوهشی سیاست‌های امنیتی تدوین و اجرا شده به بهینه شدن سیاست‌گذاری امنیت ملی منجر می‌شود.

مسئله‌ای که ذهن محقق را به خود مشغول نموده، پاسخ به این پرسش است؛ مراکز فکری و سیاست‌گذاران امنیت ملی، برای تحقق الگوی مطلوب مشارکت در سیاست‌گذاری امنیت ملی جمهوری اسلامی نیازمند چه شاخص‌هایی هستند؟ بنابراین پژوهش پیشرو به دنبال بررسی و شناسایی ابعاد، مؤلفه‌ها و نشانگرهای است که ناظر بر رفع مشکلات الگوی رایج استفاده از این مراکز در سیاست‌گذاری امنیت ملی ج.ا.ا. بوده و در نهایت در پی ارائه الگوی مطلوب به کارگیری مراکز فکری در فرایند سیاست‌گذاری امنیت ملی است.

مبانی نظری و پیشینه شناسی

پیشینه

بررسی‌های پژوهشگر در میان کتب و پایگاه‌های معتبر علمی نشان می‌دهد؛ پژوهشی که به کارکرد مراکز فکری در سیاست‌گذاری امنیت ملی ج.ا.ا. پرداخته باشد و مشارکت سیاستی این مراکز در فرایند سیاست‌گذاری به‌ویژه حوزه امنیت ملی را تشریح نماید؛ (حداقل در منابع آشکار) در دسترس نیست. با این توضیح در ادامه به برخی از ادبیات پژوهشی مرتبط با موضوع اشاره می‌شود.

آقاچانی و همکاران (۱۳۹۰) در پژوهشی با عنوان «نقش‌آفرینی اتاق‌های فکر در سیاست‌گذاری دفاعی - امنیتی» با روش اسنادی - کتابخانه‌ای به شناسایی نقشی اتاق‌های فکر در سیاست‌گذاری‌های دفاعی - امنیتی جمهوری اسلامی پرداخته و با توجه به ماهیتی چند رشته‌ای تصمیم‌های راهبردی سیاست‌گذاری امنیت ملی، افزایش ضریب بهره‌وری از ظرفیت‌های اتاق‌های فکر در سیاست‌گذاری امنیتی و دفاعی را با شبکه‌سازی و یکپارچه‌سازی مراکز فکری پراکنده موجود در کشور ارزیابی نموده‌اند.

مرکز توانمندسازی حاکمیت و جامعه جهاد دانشگاهی (خرداد ۱۴۰۰) در پژوهشی با عنوان «مسائل نظام حکمرانی از دیدگاه اندیشکده‌ها» به بیان مسائل حکمرانی و سیاست‌گذاری کشور از منظر خبرگان مراکز فکری و اندیشکده‌ای پرداخته است. برای تهیه گزارش مزبور با چهارده تن

از مدیران و رؤسای اندیشکده‌های مطرح کشور، گفت‌وگوهایی در قالب مصاحبه نیمه ساختاریافته و تحلیل داده‌های آن با استفاده از نرم‌افزار مکس کیودا^۱ و تحلیل شماتیک بوده است؛ یافته‌های گزارش حاکی از آن است که دسته اول مسائل مرتبط با سیاست‌ها بوده و مراکز فکری به نحوه تنظیم و تدوین یا محتوای آن‌ها انتقاد داشته‌اند؛ دسته دوم به روندهای اجرایی مربوط بوده و نشان می‌دهد سیاست‌ها فارغ از وضعیت تدوین با چه مسائل و مشکلاتی در حین اجرا روبه‌رو هستند؛ و دسته سوم نیز مسائلی هستند که حالتی پیشینی نسبت به تدوین و اجرای سیاست‌ها دارند که می‌توانند در نظام حکمرانی اختلال ایجاد کنند.

تیان وو^۲ (2018) در مقاله‌ای با عنوان «تأثیر مراکز فکری در ابتدا و انتهای فرآیند سیاست‌گذاری: شواهد تجربی از ایالات متحده» ضمن اشاره به این موضوع که ایالات متحده بزرگ‌ترین کشور از نظر داشتن بیشترین و مؤثرترین اتاق‌های فکر در جهان است؛ به تجزیه و تحلیل تأثیر اتاق فکر در سیاست‌های عمومی ایالات متحده پرداخته و عنوان می‌دارد؛ اندیشکده‌ها روی جنبه‌های مختلف سیاست‌های عمومی در کشور ایالات متحده تمرکز و روند تدوین علمی‌تر و منطقی‌تر ایجاد می‌کنند.

محصار^۳، چاوینگ^۴ و راجرز^۵ (۲۰۱۹) در مقاله «بحث در مورد دانش و سیاست: مطالعات چین در پاکستان» مطالعات انجام شده راجع به چین در اندیشکده‌های پاکستان و رابطه بین دانش و سیاست را مورد بررسی قرار داده است. در این مقاله، مراکز فکری به عنوان «مخزن دانش» و ورودی و بازخورد موضوعات مهم سیاست در نظر گرفته شده است. به گونه‌ای که ارتباط مراکز فکری با سیاست‌گذاران، از نظر مشارکت، بازخورد، ورودی و ایده‌ها به شکل‌گیری سیاست‌ها کمک می‌کند. و نقش اساسی در ایجاد ایده‌ها، گفتمان‌ها و افکار عمومی در جامعه دارند. این تحقیق با استفاده از رویکرد کیفی نشان داده است که دانش بومی تولیدشده در اندیشکده‌های پاکستان، به‌ویژه مطالعات چین، در شکل‌گیری سیاست چین در پاکستان نقش مثبتی داشته است.

1. MAXQDA
2. Tian Wu
3. PERVAIZ Ali Mahesar
4. NGEOW Chow-Bing
5. ROY ANTHONY Rogers

با توجه به موارد اشاره شده می‌توان گفت؛ از سوی پژوهشگران داخلی و خارجی مطالب ارزشمندی در مورد جایگاه و اهمیت مراکز فکری و کارکرد این مراکز در سیاست‌گذاری کشورهایی مانند ایالات متحده و سایر کشورها پیرامون موضوعاتی نظیر سیاست خارجی، مباحث اقتصادی و اجتماعی، نگاشته شده و به نقش این مراکز در سیاست‌گذاری پرداخته شده است؛ ولیکن به لحاظ قلمرو موضوعی، پژوهشی در منابع فارسی و لاتین راجع به الگوی مشارکت مراکز فکری راهبردی در فرایند سیاست‌گذاری امنیت ملی ج.ا.ا مشاهده نشده است؛ از این حیث موضوع مقاله، نوآورانه محسوب می‌شود.

سیاست‌گذاری مشارکتی و مراکز فکری

تدوین سیاست‌های عمومی تأثیری مستقیم بر جامعه دارد؛ بنابراین افراد مختلف و فراوانی در این فرایند مشارکت دارند. تحلیل‌گران و مراکز فعال در حوزه سیاست‌گذاری ممکن است مستقیماً به نهادهای دولتی مربوطه مشاوره بدهند. در این صورت نهاد دولتی مربوطه از تحلیل‌گران یا مراکز موردنظر انتظار دارد تا ضمن مطالعه عمقی مسئله، پیشنهادهایی را در حوزه سیاست‌گذاری مطرح کنند. این پیشنهادها در مرحله بعد مبنای سیاست دولت را تشکیل می‌دهند (بانگ و کوئین، ۱۳۹۵: ۸).

از مؤلفه‌های محوری و پیشران‌های اساسی در راستای تحقق اهداف دولت‌ها، مقوله مشارکت عمومی و مردمی در عرصه‌های مختلف حاکمیتی هست. ریشه موضوع مشارکت شهروندان در سطوح سیاست‌گذاری به اواخر دهه ۱۹۶۰ که شری آرنشتاین^۱ مشارکت را فرایند سهیم شدن در قدرت جهت تأثیرگذاری بر رفتار دولت تعریف کرد، برمی‌گردد. از نظر وی مشارکت اجتماعی ابزاری راهبردی است که از طریق آن نا برخوردارها در تعیین اینکه چگونه اطلاعات تقسیم می‌شوند، اهداف و سیاست‌ها تنظیم می‌شوند و برنامه‌ها اجرا می‌شوند (اشتریان و همکاران، ۱۳۹۹: ۴۲۶).

برای تسهیل و افزایش مشارکت سیاستی بایستی، تغییرات نهادی را در سه سطح ماهوی، سطح رویه‌ای و سطح عملیاتی، دنبال نمود. به گونه‌ای که همه طرفین صدای مساوی داشته باشند نه فقط بلندترین صداها شنیده شود، بلکه یک اجتماع مشارکت فراگیر در فرایند سیاست‌گذاری از تنظیم

1. Sherry Arnstein

دستور کار تا صورت‌بندی سیاستی، اتخاذ سیاست، اجرا و ارزیابی سیاست مناسب است (اشتریان، ۱۳۸۷: ۱۴).

اصطلاح مراکز فکری یا تینک‌تنک در این پژوهش به مفهوم نهاد تحقیقاتی سیاست‌گذاری است و به مراکز مطالعاتی و راهبردی اطلاق می‌شود که منبع ایده‌ها، سناریوها و استراتژی‌های عمل در حوزه راهبردی بوده و به تدوین بهترین سیاست و تضمین کیفیت تصمیمات در سیاست‌گذاری امنیت ملی کمک می‌کنند.

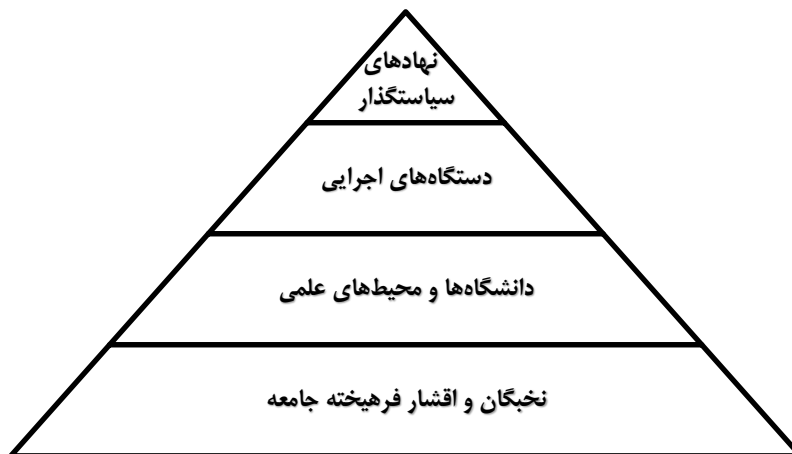
عوامل شناختی: به مجموعه عوامل مربوط به ادراک و برداشت سیاست‌گذاران امنیتی از جایگاه و نقش مشارکت سیاستی مراکز فکری در سیاست‌گذاری امنیت ملی و همچنین ذهنیات و ادراک اندیشه‌ورزان مراکز فکری از اصول و راهبردهای تأثیرگذاری بر سیاست‌گذاران امنیت ملی گفته می‌شود.

عوامل ساختاری: به مجموعه عوامل ساختاری مراکز فکری اعم از منابع اداری، مالی، انسانی و ارتباطی که در مشارکت سیاستی این مراکز در سیاست‌گذاری امنیتی نقش دارند و همچنین اقدامات ساختاری سیاست‌گذاران امنیت ملی که تسهیل‌کننده مشارکت مراکز فکری در فرایند سیاست‌گذاری امنیت ملی است؛ گفته می‌شود.

عوامل کارکردی: به مجموعه عوامل مربوط به بروندهای مراکز فکری که به مشارکت سیاستی این مراکز در سیاست‌گذاری امنیتی مربوط است و همچنین نوع برخورد و سابقه استفاده صحیح، به‌جا و به‌موقع سیاست‌گذاران امنیتی از توصیه‌ها و تحلیل‌های سیاستی ارائه‌شده از سوی مراکز فکری گفته می‌شود.

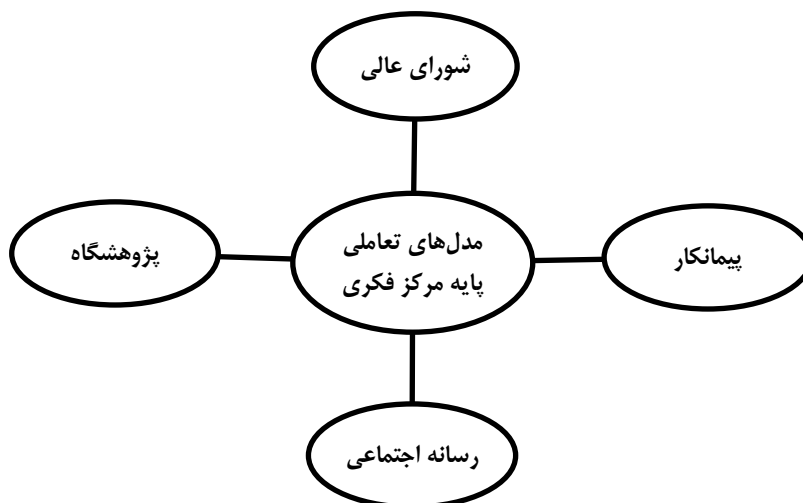
انواع سطوح اثرگذاری مراکز فکری

مراکز فکری با نهادها و بخش‌های گوناگون تعامل و ارتباط دارند و از طریق این تعاملات بر آن‌ها اثرگذار هستند. تعاملات و فضاهای اثرگذاری مراکز فکری را می‌توان در ۴ دسته سطح‌بندی و طبقه‌بندی کرد. هرم زیر، این ۴ سطح را نشان می‌دهد.

شکل ۱. فضا‌های اثرگذاری مراکز فکری (سالنمای جامعه‌اندیشکده‌ها، ۱۳۹۹: ۱۳)

از سطح تعاملی مراکز فکری با توجه به فضا‌های اثرگذاری اشاره شده در بالا، چهار مدل پایه مطابق شکل دو قابل طرح است؛ مدل موردنظر در این مقاله مدل شورای عالی است که شورای عالی امنیت ملی و نهادهای مرتبط به‌عنوان نهادهای سیاست‌گذار امنیت ملی را برای نقطه اثر اصلی خود انتخاب کند.

شکل ۲. مدل‌های تعاملی پایه مرکز فکری (سالنمای جامعه‌اندیشکده‌ها، ۱۳۹۹: ۱۳)

خراتیان (۱۴۰۰)^۱ استفاده از مراکز فکری در سیاست‌گذاری ایران را از منظر سلبی ناشی از اضطراب دولت مردان، به‌عنوان بخشی از راه‌حل معضلات موجود می‌داند. به عبارتی افزایش چالش‌ها و تهدیدات روزافزون امنیت ملی، عوامل زمینه‌ساز تحول در چرخه سیاست‌گذاری دولت با محوریت نهادهایی چون مراکز فکری است. هرچند ماهیت مبتنی بر اضطراب و سوءبرداشت‌های بنیادین از ماهیت سیاست‌پژوهی، آفت‌هایی نظیر ظهور شبه‌اندیشکده‌ها در ایران و آسیب‌های ناشی از آن را در پی دارد. سریع القلم (۱۳۹۲) درباره بستر استفاده از مراکز فکری در ایران می‌نویسد؛ تعامل بین خردمندان و سیاست‌مداران مبتنی بر احتیاج و خواست عقلانی برای تقسیم قدرت است؛ درحالی‌که فرهنگ سیاسی ایرانیان به علت فردگرایی منفی، بی‌اعتمادی، نهاد‌گریزی و فقدان اجماع نظر که ریشه در ساخت عشیره‌ای دارد؛ مانع از رواج مدیریت نخبه و بهره‌گیری از ایده و فکر و به عبارتی کارکرد مراکز فکری می‌شود (سریع‌القلم، ۱۳۹۲: ۳۳).

ملک‌محمدی (۱۳۹۶) در نقد کتاب دولت مدرن دولت فروتن، چالش بی‌نیازی از مشورت را از ریشه‌های اصلی بی‌رغبتی سیاست‌گذاران به استفاده مؤثر از مراکز فکری ذکر و خودمحوری را مانع از شنیدن صداهای دیگران می‌داند؛ وی اشاره می‌کند؛ با توجه به ماهیت پیچیده مسائل اجتماعی و راهبردی، فروتنی دولت مردان در استقبال از ایده‌ها و توصیه‌های سیاستی مراکز فکری راهگشا است (ملک‌محمدی، ۱۳۹۶: ۳۰۲).

باقری (۱۳۹۹) در پژوهشی با موضوع آسیب‌شناسی فرایند سیاست‌گذاری امنیت ملی، به جدول شماره ۱ اشاره نموده که با توجه به آن می‌توان کارکردهای متناظر و اثربخش مراکز فکری برگرفته از ادبیات پژوهش را به شرح زیر ذکر نمود.

جدول ۱. (باقری، ۱۳۹۹: ۱۱۲)

ردیف	آسیب‌های فرایند سیاست‌گذاری امنیت ملی	کارکردهای مراکز فکری
۱	جزئی‌نگری و عدم آینده‌نگری در موضوعات امنیتی	آینده‌پژوهی
۲	عدم مشارکت مؤثر مردم در سیاست‌گذاری امنیتی	جمع‌اندیشی
۳	بی‌توجهی به برخی نظرات کارشناسی	نظرات کارشناسی
۴	عدم یادگیری و درس‌آموزی از گذشته	مدیریت دانش
۵	عدم رصد مسائل امنیتی	مسئله‌یابی
۶	نبود ارزیابی در فرایند سیاست‌گذاری امنیت ملی	ارزیابی

1. <https://iranthinktanks.com/interview-mehdi-kharattian>

جدول ۱. (باقری، ۱۳۹۹: ۱۱۲)

ردیف	آسیب‌های فرایند سیاست‌گذاری امنیت ملی	کارکردهای مراکز فکری
۷	نبود تعریفی مشخص از سیاست‌های امنیتی	مشارکت در تدوین پیش‌نویس سند امنیت ملی

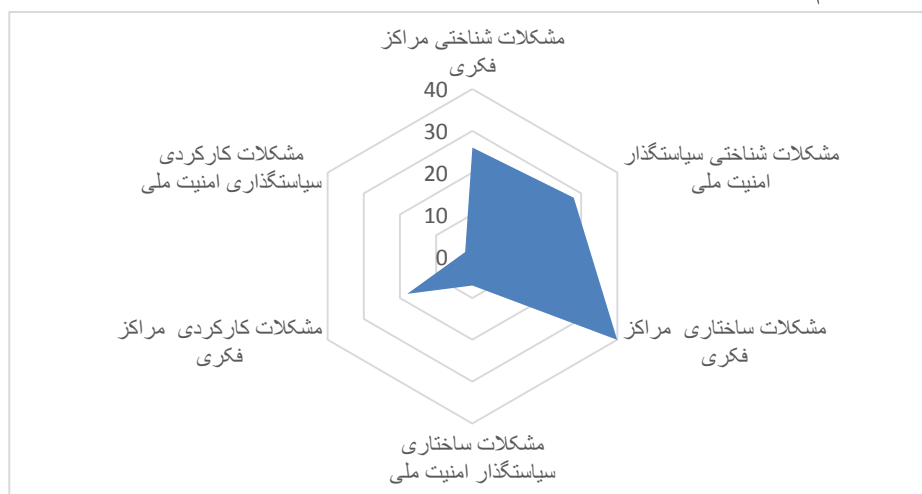
پورسعید (۱۳۹۹) در مورد وضع موجود سیاست‌گذاری امنیت ملی و اینکه چه چیزی امنیتی می‌شود؟ و در دستور کار قرار می‌گیرد؟ چه کسی تشخیص می‌دهد؟ چه روندی دارد؟ دو رویکرد را مطرح می‌نماید؛ رویکرد بالا به پایین که در آن مراکز فکری نقش تبعی دارند؛ رویکردی پایین به بالا، مراکز فکری به عنوان تهدید وجودی سیستم تلقی می‌شوند و پس از ارائه برآوردها به سیستم اجرایی کنشگر امنیتی کننده، تشخیص می‌دهد که چه موضوعی امنیتی است و بایستی در دستور کار سیاستی قرار بگیرد. در عمل ترکیبی از این دو رویکرد اتفاق می‌افتد. (مصاحبه با پور سعید، آبان ماه، ۱۳۹۹).

حاجیانی (۱۳۹۹) راجع به بکارگیری مراکز فکری در فرایند سیاست‌گذاری امنیت ملی به تجربه اخیر شورای عالی امنیت ملی تحت عنوان کرسی‌های راهبردی به عنوان مکانیسم ارتباطی با مراکز فکری راهبردی اشاره می‌نماید؛ البته تجربه مهمی بود که پی گرفته نشد. در حال حاضر، آن چیزی که حلقه اتصال، رابطه و تعامل شورای عالی امنیت ملی و مراکز فکری است؛ گزارش‌ها و محصولات تحلیلی کتبی یا شفاهی، حضوری یا تلفنی و ... است (مصاحبه با حاجیانی، آذر ۱۳۹۹). فیاضی (۱۴۰۰) در مورد کرسی‌های راهبردی در دبیرخانه شورای عالی امنیت ملی عنوان نمود. راه‌اندازی این کرسی‌ها باهدف ساماندهی و آمایش نخبگانی است. در این نشست‌ها ارتباط با جایگاه حقوقی افراد مدنظر نیست بلکه باهدف آزاداندیشی و شبکه‌سازی با نفرات به صورت یک فرد حقیقی ارتباط گرفته می‌شود (فیاضی، آبان ۱۴۰۰).

تجزیه و تحلیل یافته‌ها

باتوجه به نظرات خبرگان، مشارکت مراکز فکری در فرایند سیاست‌گذاری امنیت ملی با مشکلات شناختی، ساختاری و کارکردی از سوی دو طرف مواجه است که استفاده محدود این مراکز را در پی داشته است؛ مشکلات شناختی بیشترین فراوانی را به خود اختصاص داده‌اند. در بخش مراکز فکری، مهم‌ترین مشکلات به ترتیب شامل درک نامناسب مراکز فکری از انتظارات

نظام سیاست‌گذاری امنیت ملی، بخشی‌نگری و جناحی‌شدن، سوگیری و خطای شناختی اندیشه‌ورزان با فراوانی، نبود درک کافی از ارتباط و همکاری بین مراکز فکری و نبود آینده‌نگری و آینده‌پژوهی در موضوعات امنیتی است. همچنین در بخش سیاست‌گذاری امنیت ملی مهم‌ترین مشکلات به ترتیب شامل چالش عدم احتیاج و بی‌اعتنایی سیاست‌گذاران امنیتی به مشورت و توصیه مراکز فکری، سوءظن به توانایی‌ها، ارتباطات و انتقال تجارب بین‌المللی، نبود سند امنیت ملی و بی‌اطلاعی مراکز فکری از اهداف و نیازهای سیاست‌گذار امنیت ملی و نبود درک کافی از ماهیت و نظام معنایی مراکز فکری است.

شکل ۱. نمودار فراوانی مشکلات مراکز فکری و سیاست‌گذاران امنیت ملی

فراوانی نسبتاً بالای مشکلات ساختاری مراکز فکری نیز قابل تأمل است. مهم‌ترین مشکلات ساختاری در بخش مراکز فکری، به ترتیب شامل چالش منابع مالی مراکز فکری مستقل، چالش جذب، پرورش و حفظ اندیشه‌ورزان متخصص، نبود تعامل مستمر سازنده مراکز فکری و کارگزاران امنیت ملی، ضعف ارتباط رسانه‌ای مراکز فکری، ضعف آموزش تخصصی مراکز فکری با فراوانی، محدودیت دسترسی به منابع تحقیقاتی و توسعه کمی و بی‌هدف است. مشکلات ساختاری سیاست‌گذاری امنیت ملی به چالش فضای بسته سیاست‌گذاری امنیت ملی مربوط است. هرچند این موضوع به اقتضای حساسیت و جایگاه امنیت ملی در اغلب نظام‌های سیاسی قابل مشاهده است. به گونه‌ای که تصمیم‌گیری و سیاست‌گذاری در موضوع امنیت ملی امکان

مشارکت بازیگران محدود و مشخصی را ایجاد می‌کند؛ مشکلات کارکردی سیاست‌گذاران امنیت ملی شامل به‌کارگیری مراکزی موافق باهدف توجیه تصمیمات کارگزاران و عدم استفاده مستمر از مراکز فکری. مهم‌ترین مشکلات کارکردی مراکز فکری از منظر خبرگان نیز به ترتیب عبارت‌اند از ارائه محصولات فکری غیرکاربردی و خارج از نیازمندی سیاست‌گذاران امنیت ملی، تئوری زدگی و ارائه تحلیل‌ها انتزاعی و بدون امکان کاربردی به سیاست‌گذاران امنیتی، روزمرگی و سیستم کارمندی در مراکز فکری، ضعف متدولوژی تحلیل‌گران مراکز فکری است.

جدول ۲. یک نمونه از کدگذاری بر اساس بخشی از یک مصاحبه

شاخص‌های به‌کارگیری مراکز فکری از منظر خبرگان		
کدگذاری باز	کدگذاری محوری	متن
همگامی	کارکردی	یک مشکل مراکز فکری راهبردی در ایران که شاهد آن بودم؛ عقب‌ماندگی یا تأخیر زمانی است؛ مثلاً در موضوع قره‌باغ، توصیه‌هایی مطرح می‌شد که رئیس‌جمهور یا شورای عالی امنیت ملی از آن عبور کرده یا اقدام کرده بودند؛ بنابراین سیاست‌گذار به آن‌ها وقعی نمی‌گذاشت چون خیلی کهنه‌شده بودند

جدول ۳. مولفه‌ها و شاخص‌های الگوی تحقیق

میانگین رتبه‌ای	شاخص	مؤلفه
۸.۰۴	هم‌افزایی: روابط مبتنی بر توانمندسازی و هم‌افزایی	شناختی
۶.۹۳	آینده‌نگری: آینده‌نگری و آینده‌پژوهی در چارچوب نیازمندی‌های سیاست‌گذاری امنیتی	
۷.۳۸	جامع‌نگری: اجتناب اندیشه‌ورزان امنیتی از سیاست‌گذاری، بخشی‌نگری و جناحی شدن	
۸.۵۵	واقع‌نگری: درک واقع‌گرایانه مراکز فکری از ملاحظات عینی و عملی محیط شکل‌گیری سیاست‌های امنیتی	
۵.۶۹	درک متقابل: تفاهم در مورد وظایف و انتظارات متقابل اندیشه‌ورزان با سیاست‌گذاران امنیت ملی	
۶.۳۶	اعتماد متقابل: ضریب اعتماد قابل قبول بین اندیشه‌ورزان مراکز فکری با سیاست‌گذاران امنیت ملی	
۵.۶۸	همدلی ملی: رویکرد همدلانه اندیشه‌ورزان با سیاست‌گذاران امنیت ملی برای تأثیرگذاری سیاستی	
۴.۴۶	صبوری راهبردی: اتخاذ سیاست صبر و تکرار توسط اندیشه‌ورزان مراکز فکری	
۶.۲۶	تحلیل‌گری: درک مناسب نسبت به دریافت تحلیل‌های نزدیک به واقعیت (و نه	

جدول ۳. مولفه ها و شاخص های الگوی تحقیق

میانگین رتبه‌ای	شاخص	مؤلفه
	خود واقعیت)	
۷.۳۷	نقادی: ارتقاء سطح تفکر انتقادی برای غلبه بر الگوهای ذهنی، سوگیری‌ها و مفروضات تحلیلی	
۶.۲۸	متخصص (دارای حوزه مشخص): نگرش مثبت سیاست‌گذاران امنیتی به ارتباطات بین‌المللی مراکز فکری (علمی، آموزشی و...)	
۵.۰۰	روشنمندی: اهتمام اندیشه‌ورزان مراکز فکری امنیتی به متدولوژی در تحلیل‌های سیاستی	
۸.۰۶	قواعد نهادی حامیانه: برای ارتقاء نقش‌آفرینی مراکز فکری در فرایند سیاست‌گذاری امنیت ملی	ساختاری
۶.۵۰	راهبرد رفت‌وبرگشتی: اندیشه‌ورزان و سیاست‌گذاران به‌منظور تعدیل نگرش‌ها و نزدیکی اندیشه‌ها	
۹.۰۶	ساختار پویا: ساختار سازمانی غیر سلسله‌مراتبی در مراکز فکری باهدف افزایش تبادل علمی و سیاستی	
۸.۴۰	هم‌پذیری: تعامل سازنده اندیشه‌ورزان مراکز فکری با سیاست‌گذاران امنیت ملی	
۷.۳۴	استقلال مالی: فراهم نمودن استقلال مالی مراکز فکری باهدف حفظ استقلال رویکردی	
۸.۹۳	استقلال سازمانی: استقلال سازمانی مناسب برای جذب هدفمند، موردی و یا دائمی اندیشه‌ورزان متخصص	
۸.۲۸	امنیت شغلی: فراهم نمودن امنیت شغلی اندیشه‌ورزان مراکز فکری امنیتی	
۷.۷۳	شبکه‌سازی: شبکه‌سازی موضوع محور مراکز فکری متناسب با اولویت‌های سیاست‌گذاری امنیتی	
۷.۳۹	استمرار ارتباط: استمرار نشست‌های تخصصی دوجانبه به‌مثابه یک سنت و فرهنگ بوروکراتیک	
۸.۴۹	نخبه پروری: شناسایی نخبگان و پرورش تحلیل‌گران حرفه‌ای در تحقیقات سیاست‌گذاری امنیتی	

جدول ۳. مولفه‌ها و شاخص‌های الگوی تحقیق

میانگین رتبه‌ای	شاخص	مؤلفه
۵.۶۳	ارتباط رسانه‌ای: ارتباط سامانمند با رسانه‌های پرمخاطب برای اثربخشی مناسب در سیاست‌گذاری امنیتی	کارکردی
۶.۶۱	مدیریت دانش: به‌کارگیری مراکز فکری امنیتی برای مدیریت دانش در سیاست‌گذاری امنیتی	
۵.۳۶	دیرینگی ساختاری: دیرینگی ساختاری و قدمت علمی قابل‌قبول مراکز فکری امنیتی با انباشت دانش امنیتی مناسب	
۷.۲۱	دسترسی علمی: دسترسی مراکز فکری امنیتی به منابع علمی داخلی و خارجی در زنجیره اکتساب اطلاعات	
۴.۸۸	ارزیابی اثربخشی: بررسی مستمر اثربخشی گزارش‌های تحلیلی در کاربست سیاست‌گذاری امنیتی	
۴.۵۸	سندنویسی: فعالانه مراکز فکری امنیتی در تهیه پیش‌نویس سند امنیت ملی کشور	
۴.۲۵	تحقیقات هدفمند: تنظیم دستور کار مراکز فکری مبتنی بر مسائل و نیازمندی‌های سیاست‌گذاری امنیت ملی	
۳.۸۱	گفتمان‌سازی و اجماع‌سازی: آماده‌سازی افکار عمومی راجع به سیاست‌های امنیتی	
۴.۰۸	دیپلماسی اندیشکده‌ای: بیشتر مراکز فکری در استفاده از دیپلماسی غیررسمی برای تنش‌زدایی روابط خارجی ج.ا.ا.	
۵.۰۰	مسئله‌شناسی: پیش‌آهنگی در شناسایی مسائل امنیتی نوپدید و جهت‌دهی به نیازهای سیاست‌گذاران امنیتی	
۴.۸۷	تحلیل همه‌جانبه: ارائه همه‌جانبه‌ها و توصیه‌های سیاستی انضمامی و قابل‌کاربست به سیاست‌گذاران امنیتی	
۴.۵۲	همگامی: پرهیز از عقب ماندن یا جلو زدن در ارائه تحلیل‌های سیاستی	

در مرحله دوم برای برازش نکویی الگو، از روش معادلات ساختاری استفاده شد. شاخص‌های الگوی تخمینی به صورت زیر است:

GOODNESS OF FIT SUMMARY FOR METHOD = ML

BENTLER-BONETT NORMED FIT INDEX = 0.937
 COMPARATIVE FIT INDEX (CFI) = 0.971
 ISREL GFI FIT INDEX = 0.993
 LISREL AGFI FIT INDEX = 0.428
 ROOT MEAN-SQUARE RESIDUAL (RMR) = 0.053
 STANDARDIZED RMR = 0.256
 ROOT MEAN-SQUARE ERROR OF APPROXIMATION
 (RMSEA) = 0.091
 RELIABILITY COEFFICIENTS
 CRONBACH'S ALPHA = 0.932
 COEFFICIENT ALPHA FOR AN OPTIMAL SHORT SCALE = 0.939

همان‌طور که مشاهده می‌شود شاخص‌های الگو حاکی از برازش مناسب مدل است. میزان RMSEA و نیز شاخص‌های GFI و AGFI نشان‌دهنده مناسب بودن الگو است. شاخص‌های برازش (GFI=0/917، CFI=0/977، IFI=0/928) دارای مقادیر قابل قبول هستند. مقدار RMSEA و RMR به ترتیب 0/071 و 0/049 گزارش گردیده است که کمتر از سطح مطلوب (کمتر از 0/08) پیشنهاد شده است. در واقع، نتایج مدل‌سازی معادلات ساختاری نشان‌دهنده برازش کامل الگوی پیشنهادی پژوهش است. همان‌طور که در خروجی‌های معادلات ساختاری ملاحظه می‌شود، تمامی شاخص‌های مربوط به کارگیری مطلوب مراکز فکری در فرایند سیاست‌گذاری امنیت ملی جمهوری اسلامی ایران مورد تأیید قرار گرفت.

جمع‌بندی و نتیجه‌گیری

یافته‌های پژوهش راجع به الگوی رایج به مشارکت مراکز فکری راهبردی در فرایند سیاست‌گذاری امنیت ملی ج.ا. بیانگر آن است؛ که به علت بالا به پایین بودن و درک ناکافی از نظام معنایی و ماهیت کارکردی مراکز فکری، جایگاه مشارکتی مراکز فکری در فرایند سیاست‌گذاری امنیت ملی نامناسب است؛ هرچند استفاده موردی و محدود از مراکز فکری وابسته به ارگان‌های امنیتی در قالب دریافت گزارش‌ها و محصولات تحلیلی - مجلات دوره‌ای مانند دیده‌بان امنیت، افق آینده‌پژوهی، فصلنامه راهبرد، فصلنامه ابرار - و در مواردی هم حضور مدیران مراکز فکری در جلسه تخصصی دبیرخانه شورا (به صورت غیر ثابت) و ارائه گزارش شفاهی، در حال انجام است. طی چند سال اخیر، در اقدامی بسیار مناسب، معاونت راهبردی شورای عالی

امنیت ملی ساماندهی این مراکز را تحت عنوان کرسی‌های راهبردی شروع نموده است؛ که این حرکت در ابتدای آن به علت پرداختن به خلأ ارتباطی، مورد استقبال مراکز فکری هم واقع شد؛ و به روایت «دبیر اجرایی کرسی‌های راهبردی»^۱ بیش از ۳۰۰ جلسه هم برگزار شده است که اثربخشی سیاستی آن می‌بایست دنبال شود تا از تولید محصولات فکری انبوه و بدون قابلیت کاربست در سیاست‌گذاری امنیت ملی جلوگیری شود.

شاخص‌های الگوی مطلوب برای رفع مشکلات و چالش‌های بالا از تحلیل محتوای ادبیات و مصاحبه با خبرگان در قالب عوامل شناختی، ساختاری و کارکردی احصاء و در قالب پرسشنامه در اختیار جامعه نمونه قرار گرفت، نتایج داده‌های پرسشنامه با استفاده از تکنیک آماری معادلات ساختاری و تحلیل عاملی تأییدی، مورد تجزیه و تحلیل قرار گرفت که شاخص‌های برآزش نشان‌دهنده مناسب بودن مدل و معنادار روابط تعریف شده در آن است؛ میانگین رتبه‌ای مؤلفه‌های شناختی، ساختاری و کارکردی الگوی مشارکت مراکز فکری در فرایند سیاست‌گذاری امنیت ملی مبتنی بر داده‌های حاصل از پیمایش به ترتیب عبارت است از: مؤلفه ساختاری بالاترین ارزش میانگین رتبه‌ای (۲,۹۷) و مؤلفه کارکردی پایین‌تری ارزش میانگین رتبه‌ای (۱,۰۲)، بنابراین می‌توان گفت مؤلفه ساختاری از نظر جامعه آماری تحقیق، مهم‌ترین مؤلفه الگوی به‌کارگیری مراکز فکری در فرایند سیاست‌گذاری امنیت ملی است؛ هرچند مؤلفه شناختی نیز با اختلاف ناچیزی با این مؤلفه در رتبه دوم قرار دارد.

مهم‌ترین شاخص‌های ساختاری عبارت است از ساختار پویا و غیر سلسله مراتبی در مراکز فکری با ارزش میانگین رتبه‌ای (۹,۰۶)، استقلال سازمانی مناسب مراکز فکری با ارزش میانگین رتبه‌ای (۸,۹۳) و شناسایی نخبگان و پرورش تحلیل‌گران حرفه‌ای در تحقیقات سیاست‌گذاری امنیتی از سوی مراکز فکری با ارزش میانگین رتبه‌ای (۸,۴۹). مهم‌ترین شاخص‌های شناختی عبارت است از درک واقع‌گرایانه مراکز فکری از ملاحظات عینی و عملی محیط شکل‌گیری سیاست‌های امنیتی با ارزش میانگین رتبه‌ای (۸,۵۵)، درک متقابل از روابط مبتنی بر توانمندسازی و هم‌افزایی اندیشه‌ورزان و سیاست‌گذاران امنیتی با ارزش میانگین رتبه‌ای (۸,۰۴) و اجتناب اندیشه‌ورزان امنیتی از سیاست‌گذاری، بخشی‌نگری و جناحی شدن با ارزش میانگین رتبه‌ای

۱. دکتر فیاضی

(۷,۳۸). مهم‌ترین شاخص‌های کارکردی، عبارت است از پیش‌آهنگی مراکز فکری در شناسایی مسائل امنیتی نوپدید و در حال تکوین و ایجاد دغدغه و جهت‌دهی به نیازهای سیاست‌گذاران امنیتی با ارزش میانگین رتبه‌ای (۵) ارزیابی مستمر مراکز فکری از میزان اثربخشی گزارش‌های تحلیلی در کاربست سیاست‌گذاری امنیتی با ارزش میانگین رتبه‌ای (۴,۸۸)، ارائه همه‌جانبه تحلیل‌ها و توصیه‌های سیاستی انضمامی و قابل کاربست به سیاست‌گذاران امنیتی از سوی مراکز فکری با ارزش میانگین رتبه‌ای (۴,۸۷).

بر مبنای دستاوردهای پژوهشی؛ توصیه‌های سیاستی زیر به شورای عالی امنیت ملی و نهادهای مرتبط به‌عنوان کارفرما و مراکز فکری به‌عنوان تولیدکننده به ترتیب به شرح زیر ارائه می‌شود:

الف) توصیه‌های سیاستی به مراکز فکری

۱) با توجه به فراوانی بالای درک نامناسب مراکز فکری از انتظارات نظام سیاست‌گذاری امنیت ملی مراکز فکری با رویکرد همکاری و تعاون به دنبال متقاعدسازی و توانمندسازی کارگزاران و سیاست‌گذاران امنیت ملی باشند؛ و از تحقیر و تخریب مخاطبان‌شان پرهیز نمایند. با توجه به رابطه مشتری و تولیدکننده، ضمن ارتقای کیفی و ارائه محصولات نو، منطبق با نیاز، خواست و شرایط مشتری، سیاست‌گذاران امنیت ملی را مجاب به استفاده از مشاوره و توصیه‌های خود نمایند. هرچند به دلیل موقعیت بالای سیاست‌گذاران، امکان متقاعدسازی دشوار است. ولیکن مراکز فکری می‌بایست با اتخاذ سیاست صبر و پیگیری، به دنبال باز شدن پنجره فرصت سیاستی و ارائه ایده‌ها و توصیه‌های خود در زمان مناسب باشند.

۲) ضمن ارتباط حداکثری با مراجع دولتی به منظور حفظ اعتبار خود، استقلال رویکردی را دنبال نمایند؛ یعنی هم حمایت شوند؛ (از سوی نظام) و هم مشارکت داده شوند؛ اما مستقل باشند.

۳) هرچند سال یک‌بار در سازمان‌دهی خود تجدیدنظر نموده تا به یک ساختار اداری تبدیل نشود؛ و با جذب هدفمند نیرو امکان پاسخ‌گویی بیشتر و ارتباطات بهتر را فراهم آورند.

۴) با مدیریت غیر جناحی و مستقل، استفاده از طیف وسیع اندیشه‌ورزان متعلق به سلاقی مختلف سیاسی را بدون در نظر گرفتن تعلقات گروهی و جناحی برای ارائه تحلیل‌های

- همه‌جانبه و جامع از دیدگاه‌های گوناگون، در مراکز فکری راهبردی امکان‌پذیر نمایند.
- ۵) شبکه‌سازی و کار تعاملی کردن بین نخبگان و مراکز فکری به شکل موضوع محور، به‌مثابه بستری برای هم‌افزایی و تسهیل اشتراک دانش و تقسیم کار بین مراکز فکری، مانع از انجام کارهای موازی و دوباره‌کاری خواهد شد. به نظر می‌رسد نیل به این مهم در بعد ایجابی با تقویت ارتباط بین مراکز فکری و سطح مناسبی از اعتماد فی‌مابین و در بعد سلبی با پرهیز از رقابت‌های ناصحیح و بی‌اعتمادی قابل تحقق است.
- ۶) مراکز فکری در کنار تمرکز بر مسائل جاری، در آینده پژوهی نیز فعال شوند و نظام سیاست‌گذاری امنیت ملی را نسبت به تهدیدات نوظهور و مسائل آینده آگاه و نظام سیاست‌گذاری امنیت ملی را به سمت چشم‌انداز سازی سوق بدهند.
- ۷) ارتباط مراکز فکری راهبردی با استادان دانشگاه‌های مطرح علوم انسانی در کشور و ایفای نقش واسطه میان سیاست‌گذاران و دانشگاهیان، به‌منظور اثربخشی سیاستی خبرگان دانشگاهی در سیاست‌گذاری امنیت ملی.
- ۸) ایجاد امنیت شغلی اندیشه‌ورزان با رویکرد حفظ کارشناسان خیره و قدیمی و اجتناب از ریزش نیرو یا نیرو گریزی به‌منظور مانایی مراکز فکری و شخصیت بخشی به آن‌ها به‌واسطه انباشت علم و سنت پژوهشی.
- ۹) فراهم‌سازی امکان برقراری و گسترش ارتباطات بین‌المللی مراکز فکری.
- ۱۰) تأمین سرمایه از منابع متعدد از جمله قراردادهای، کمک‌های بلاعوض، درآمدهای ناشی از پروژه‌ها، کمک‌های افراد و مؤسسات؛ به‌منظور تضمین استقلال مراکز فکری. در این خصوص، ارتباط با خیرین و جذب خیریه‌ها برای پشتیبانی مالی از مراکز فکری بسیار راهگشا است.
- ۱۱) همکاری با مسئولان از طریق پژوهش، تحلیل، نگارش گزارش‌ها، گفتگو در نشست‌ها، شوراها و گروه‌های مشاوره‌ای.
- ۱۲) جذب و استفاده از بازنشستگان دستگاه‌ها، آزادی پژوهشگر را حفظ کند و ضمن دادن استقلال عملی و نظر در چهارچوب اولویت‌ها، مانع سیاست زدگی می‌شود.
- ۱۳) شناخت دقیق مخاطب، اولویت‌ها و نیازمندی‌های سیاست‌گذاران امنیت ملی به ارائه

- محصولات کاربردی و منطبق با نیاز و خواست سیاست‌گذاری امنیت ملی می‌انجامد. در این راستا استمرار ارتباط فعالانه با نهاد سیاست‌گذاری و مشارکت اندیشه‌ورزان راهبردی در تمامی مراحل چرخه سیاست‌گذاری امنیتی توصیه می‌شود.
- ۱۴) تشکیل گروه ارزیابی بازخورد و استمرار تماس با مخاطب برای دریافت بازخورد، نقدها و پیشنهادها و تسهیل ارتباط بهتر بین مراکز فکری با کریدورهای سیاست‌گذاری امنیت ملی، ضروری است.
- ۱۵) نظارت بر ورودی‌ها (منابع) و خروجی‌ها (نشست‌ها، انتشارات، فعالیت در فضای مجازی و فعالیت‌های رسانه‌ای) که اغلب می‌توان به شکل کمی ارزیابی و به شکل منظم ردگیری نمود و نتایج (تأثیر واقعی بر ایده‌ها و تصمیم‌های سیاسی)؛ که نیازمند طرح راهبردی موشکافانه برای تحلیل کمی است.
- ۱۶) پی بردن مراکز فکری به مزیت نسبی خود و این‌که چه کاری را به نحو احسن انجام می‌دهند و می‌توانند؛ اثرگذاری مطلوب بر سیاست‌گذاری امنیت ملی در پی داشته باشند. بسیار مهم است:
- ۱۷) شناخت دقیق مخاطب، اولویت‌ها و نیازمندی‌هایش از سوی مراکز فکری و مشخص نمودن هدف خاص مرکز فکری در کوتاه‌مدت، میان‌مدت و بلندمدت پیش‌شرطی کلیدی برای تمرکز بر انجام اقدامات اثرگذار مراکز فکری است.

ب) توصیه‌های سیاستی به شورای عالی امنیت ملی و نهادهای مرتبط

- ۱۸) با توجه به فراوانی بالای مشکل عدم احتیاج و بی‌اعتنایی سیاست‌گذاران امنیتی به مراکز فکری، ضروری است؛ نقش مشارکتی مراکز فکری به عنوان یک ظرفیت برای افزایش قدرت ملی بنا بر نظریه حکمرانی خوب و نظریه نردبان مشارکتی، در سیاست‌گذاری مهم تلقی شود؛ در پارادیم استفاده مطلوب، ارتباط بر توانمندسازی متقابل خواهد بود و باید باشد و نه روابط سلسله‌مراتبی و روابط سلطه.
- ۱۹) توانمندی و قابلیت‌های مراکز فکری را درست بشناسند و محدودیت‌ها و معذورت آن‌ها را درک کنند؛
- ۲۰) محور نیازمندی‌ها و نظام مسائل خود را به مراکز فکری اعلام و از ملاحظات حفاظتی و

- امنیتی بی‌مورد اجتناب نمایند؛ تا کار به ذهن خوانی نرسد.
- (۲۱) بازخورد سیاستی از توصیه‌ها و محصولات مراکز فکری را ارائه نمایند.
- (۲۲) ضمن پشتیبانی مناسب از مراکز فکری به استقلال این مراکز و اندیشه‌ورزان احترام بگذارند؛
- (۲۳) مراکز فکری را به سلیقه شخصی، مصالح حزبی و سیاسی گره نزنند؛ تداوم حیات مراکز فکری نبایستی تابع ملاحظات شخصی، حزبی، سیاسی و بودجه‌ای آن‌ها باشد.
- (۲۴) با اعتماد قابل قبول به مراکز فکری، دسترسی به اطلاعات لازم برای ارزیابی سیاست‌های تدوین و اجرا شده در این حوزه را فراهم نماید.
- (۲۵) از انتصاب مدیرانی که فاقد سابقه پژوهشی و اندیشه‌ورزی بوده و اشراف مناسب در این حوزه ندارند در جایگاه مدیریت مراکز فکری پرهیز کنند؛
- (۲۶) امکان برقراری و گسترش ارتباطات بین‌المللی مراکز فکری و ظهور و بروز بیشتر آن‌ها در عرصه‌های منطقه‌ای و فرامنطقه‌ای را فراهم نمایند.
- ایجاد انجمن یا مرجعی همانند انجمن مراکز مطالعات راهبردی ایران برای ارزیابی و رتبه‌بندی سالیانه مراکز فکری و برقراری ارتباط شبکه‌ای بین آن‌ها می‌تواند با اطلاع‌رسانی از هم‌پوشانی‌های پژوهشی مراکز و ایجاد شبکه ارتباطی و اطلاعاتی بین آن‌ها مانع از دوباره‌کاری‌ها و هزینه کارکردهای اضافی شود و به هم‌افزایی و ارتقاء عملکرد پژوهشی مراکز فکری کمک کند.

فهرست منابع

- آقاجانی، احمد و عسگری، محمود (۱۳۹۰) «نقش آفرینی اتاق‌های فکر در سیاست‌گذاری دفاعی امنیتی»، تهران، فصلنامه راهبرد دفاعی، سال نهم، شماره 32.
- اشتریان، کیومرث (۱۳۹۳) کانون تفکر (اتاق فکر)، شماره ۸۸۸۰۰۰۰۱، تهران، مرکز بررسی‌های استراتژیک ریاست جمهوری
- قابل دسترسی در <http://css.ir/gdjlif>
- اشتریان، کیومرث (۱۳۸۷)، کاربرد مدیریت دانش در مرکز نظارت همگانی، مجموعه مقالات همایش نظارت همگانی، تهران.
- ادیانی، سید یونس (۱۳۹۲) کانون‌های تفکر، تهران: مرکز پژوهش‌های مجلس شورای اسلامی
- افتخاری، اصغر (۱۳۸۴) پژوهش و تصمیم‌گیری، بایسته‌های تحقیقاتی در فرآیند تصمیم‌سازی فصلنامه راهبرد دفاعی. سال سوم، شماره هشتم.
- امیری، مهدی، (۱۳۸۴). نقش و تأثیر مخازن اندیشه (مراکز پژوهشی) در سیاست‌گذاری خارجی، مجله مجلس و پژوهش، شماره ۴۸، صص ۲۴۸-۲۱۳. قابل دسترسی در: <http://www.noormags.com/view/fa/ArticlePage>
- امام جمعه‌زاده، سید جواد و بابایی، مجتبی (۱۳۹۴) نقش اتاق‌های فکر در اعمال تحریم‌های هسته‌ای آمریکا علیه ایران،
- فتاحی، سجاد، روح اله قاسمی، محمد فکری و مینا اینانلو (۱۳۹۶) «ساختار و کارکرد اندیشکده‌ها»، تهران، نشر علمی و فرهنگی مرکز تحقیقات استراتژیک ریاست جمهوری.
- باقری، عبدالرضا (۱۳۹۹) «آسیب‌شناسی الگوی فرایند سیاست‌گذاری امنیت ملی در شورای عالی امنیت ملی و ارائه الگوی مطلوب» رساله تحصیلی مقطع دکتری، دانشگاه آزاد واحد تهران مرکزی
- پور معصوم، علی اصغر (1388)، «کانون‌های تفکر و نقش آن در تصمیم‌گیری مدیران»، نشریه راهبرد توسعه، شماره 17.
- سریع القلم، محمود (1392) فرهنگ سیاسی ایران، تهران، نشر فرزانه.
- سیلی، اندرو (1393)، راهنمای راهبردی اندیشکده‌ها برای رسیدن به تأثیرگذاری سیاسی، ترجمه بهزاد احمدی لفورکی، تهران: انتشارات مؤسسه ابرار معاصر
- رشید حاجی خواجه لو و مهدی، مهدی (۱۳۹۶)، مدارس حکمرانی و اندیشکده‌ها، حلقه‌های ارتباطی نهاد علم و نهاد سیاست آسیب‌شناسی توسعه مدارس حکمرانی و اندیشکده‌ها در حوزه سیاست‌گذاری آموزش عالی قابل دسترسی در
- <https://civilica.com/doc/800968/>
- خراتیان، مهدی، (۱۴۰۰)، میزگرد رادیویی با موضوع اندیشکده‌ها در حل مسائل کشور، قابل دسترسی در <https://iranthinktanks.com/interview-mehdi-kharattian>

غرایاق زندی، داوود (۱۳۹۷) درآمدی بر آینده‌پژوهی در مطالعات امنیتی، تهران، پژوهشکده قلم گروه نویسندگان (1395)، دفتر مطالعات بنیادین حکومتی (کانون‌های تفکر جهان)، تهران: مرکز پژوهش‌های مجلس.

گروه نویسندگان (۱۳۹۹) اولین سالنامه جامعه اندیشکده‌ها، قابل دسترس <https://iranthinktanks.com> لاجوردی، اشرف، احمدعلی خائف الهی و پیمان متقی، (۱۳۸۹)، موانع سازمان‌دهی اثربخش کانون‌های تفکر، فصلنامه مدیریت راهبردی، شماره ۱ صفحات ۱۶۱-۱۷۸ قابل دسترس در <https://www.SID.ir> لیبخنده، ابراهیم و کریمی فرد، حسین (۱۳۹۵) کارکرد مؤسسات مطالعاتی در سیاست خارجی آمریکا در قبال ایران، فصلنامه پژوهش‌های سیاسی جهان اسلام سال ششم شماره اول.

وحید، مجید، رنو پر و ژیل پله، (۱۳۹۹) زمان، سیاست و سیاست‌گذاری عمومی در جمهوری اسلامی ایران، جمهوری فرانسه و ایالات متحده آمریکا، تهران: نشر میزان.

وحید، مجید. (۱۳۸۴). جستاری پیرامون مشکل سیاست‌گذاری در ایران، مجله دانشکده حقوق و علوم سیاسی، شماره ۶۷، صص ۲۷۳-۲۶۱، تهران: انتشارات دانشگاه تهران.

نبوی، مهدی (۱۳۹۵) «نگاهی به رتبه‌بندی اندیشکده‌ها دنیا در سال ۲۰۱۵»، گزارش ویژه شماره ۶، تهران، موسسه آینده‌پژوهی جهان اسلام. قابل دسترس در www.IIWFS.com

مرکز توانمندسازی حاکمیت و جامعه جهاد دانشگاهی (خرداد ۱۴۰۰) «مسائل نظام حکمرانی از دیدگاه اندیشکده‌ها»، کد گزارش 158: مسلسل 14006، تهران. قابل دسترس در <https://iran-bssc.ir/wp-content/uploads/2021/07>

ملک محمدی، حمیدرضا، (۱۳۹۶)، نقد کتاب «دولت فروتن، دولت مدرن، استراتژی‌هایی برای تغییری دیگر» جستاری در فروتنی لویاتان، پژوهش‌نامه انتقادی متون و برنامه‌های علوم انسانی، پژوهشگاه علوم انسانی و مطالعات فرهنگی، سال هفدهم، شماره ۸

مرکز پژوهش‌های مجلس شورای اسلامی (۱۳۹۸) «نقش کانون‌های تفکر در فرایند سیاست‌گذاری»، تهران

اکبری خرداد ۱۴۰۰

حسینی تاش، دی ۱۳۹۹

حاجیبانی، اسفند ۹۹

پور سعید، آبان ۱۳۹۹.

میرمحمدی، دی ۱۳۹۹.

مرادیان، آذر ۱۴۰۰

نادی، فروردین ۱۴۰۰

ساوه درودی، اردیبهشت ۱۴۰۰

قدیر نصری، دی ۱۳۹۹

باقری، بهمن ۱۳۹۹

رضایی، اردیبهشت ۱۴۰۰

فیاضی، آبان ۱۴۰۰

- The role of think tanks in the decision making process of foreign politics 2016
www.bayancenter.org Do Think Tanks Matter? Assessing the Impact of Public Policy
Institutes Donald E. Abelson G. McGann, James, (2019) Global Go To Think Tank Index
Report', TTCsP Global Go To Think Tank Index Reports .G. McGann, James, (2020)
Global Go To Think Tank Index Report', TTCsP Global Go To Think Tank Index
Reports .G. McGann, James, (2021) Global Go To Think Tank Index Report', TTCsP
Global Go To Think Tank Index Reports
Wu, Tian (2018), Think Tanks' Influence on the Front-End of the Policymaking Process:
Empirical Evidence from the United States, American Journal of Management Science
and Engineering, <http://www.sciencepublishinggroup.com/j/ajmse>
PERVAIZ Ali Mahesar & NGEOW Chow-Bing & Roy Anthony Rogers (2019), NEXUSES
BETWEEN KNOWLEDGE AND POLICY: CHINA STUDIES IN PAKISTANI THINK
TANKS, Malaysian Journal of History, Politics & Strategic Studies, Vol. 46 (1)
<https://iranthinktanks.com/what-is-think-tank>
<https://iranthinktanks.com/diversity-of-think-tank-structures-in-the-world>

